

*Ανατομία ενός διαρκούς λάθους. Μια σύντομη
αποτίμηση των λανθασμένων χειρισμών γύρω
από το Κυπριακό με αφορμή το κλασικό βιβλίο
του Πανταζή Τερλεξή, Διπλωματία και Πολιτική
του Κυπριακού. Ανατομία ενός λάθους*

Ανδρέας Στεργίου*

Περίληψη

Το κείμενο επιχειρεί με αφορμή το κλασικό βιβλίο του Πανταζή Τερλεξή, Ανατομία ενός λάθους, μια αποτίμηση των λαθών που διαπράχθηκαν στο Κυπριακό από τη δεκαετία του 1850 μέχρι σήμερα από την ελληνοκυπριακή και ελλαδίτικη ηγεσία και εμποδίζουν την εξεύρεση μια δίκαιης και βιώσιμης λύσης στο πρόβλημα. Αποπειράται επίσης μια αξιολόγηση της πολιτικής των ξένων δυνάμεων που ενεπλάκησαν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο στη Κυπριακή διαμάχη απέναντι στην Κύπρο.

Λέξεις κλειδιά: *Κύπρος, Ανατομία ενός λάθους, Πανταζής Τερλεξής*

---

* Αναπληρωτής Καθηγητής, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Ο αείμνηστος Πανταζής Τερλεξής ήταν ένας από τους πρώτους, ίσως ο πρώτος, που τόλμησε στο κλασικό του βιβλίο, *Διπλωματία και Πολιτική του Κυπριακού. Ανατομία ενός λάθους*, με παρρησία να μιλήσει για τα λάθη από ελληνικής πλευράς στους χειρισμούς γύρω από το Κυπριακό (το βιβλίο δημοσιεύθηκε το 1971) και, όπως ξέρουμε σήμερα να δικαιωθεί από τις μετέπειτα εξελίξεις. Στη συνέχεια θα επιχειρηθεί να αναλυθεί πρώτον τι, πολύ σωστά, ο Τερλεξής προσλάμβανε τότε ως λάθος και δεύτερον, ακροθιγώς, η σωρεία των λαθών, που διαπράχθηκαν αργότερα και εξακολουθούν να διαπράττονται ως σήμερα στο Κυπριακό.

Όπως πλέον συμφωνούν ιστορικοί και διεθνολόγοι η προσφυγή της ελληνικής κυβέρνησης στον ΟΗΕ εναντίον του Ηνωμένου Βασιλείου, της αποικιοκρατικής δύναμης στην Κύπρο, στα μέσα της δεκαετίας του 1950 στο πλαίσιο της λεγόμενης διεθνοποίησης του Κυπριακού ήταν ένα λάθος. Η διεθνοποίηση του Κυπριακού αφορούσε μια γενικότερη διαδικασία ανάδειξης των εθνικών δικαιών του κυπριακού λαού που ξεκίνησε τον Οκτώβρη του 1950, όταν ο Μακάριος εξελέγη αρχιεπίσκοπος Κύπρου και ηγέτης ενός θεσμού (εθναρχούσα εκκλησία) που κατά την ιστορική πορεία πολλών αιώνων είχε αναλάβει την υποχρέωση της διατήρησης της ελληνικής εθνικής ταυτότητας.

Η διεθνοποίηση του Κυπριακού διερχόταν αναγκαστικά από τα Ηνωμένα Έθνη, στα οποία ο Μακάριος αποτάνθηκε με επανειλημμένες αιτήσεις του αλλά και από την Ελλάδα (ως το αρμόδιο υποκείμενο του διεθνούς δικαίου για να αναλάβει δράση στον ΟΗΕ), από την κυβέρνηση της οποίας απαίτησε την εγγραφή του ζητήματος προς συζήτηση στη Γενική Συνέλευση του Οργανισμού. Για την εξασφάλιση της ελληνικής βοήθειας, επισκέφτηκε επανειλημμένα την Ελλάδα (1951, 1952, 1953, 1954) όπου είχε ευρείες επαφές με τις ελληνικές κυβερνήσεις και τον πολιτικό κόσμο, αλλά και περιοδείες σε διάφορες πόλεις όπου με πατριωτικές ομιλίες ξεσήκωνε τον ελληνικό λαό.

Ιδιαίτερα ακανθώδες αποδείχτηκε το ζήτημα της συνεργασίας του με τις διάφορες ελληνικές κυβερνήσεις (Πλαστήρα, Βενιζέλου κ.ά.), οι οποίες δεν ήταν καθόλου πρόθυμες να αναλάβουν την ευθύνη προώθησης του αιτήματος αυτοδιάθεσης-ένωσης των Ελληνοκυπρίων, βασικά από αδυναμία να πράξουν οτιδήποτε θα δυσαρεστούσε τους Βρετανούς. Την απροθυμία των ελληνικών κυβερνήσεων να συμβάλουν στην εκπλήρωση του εθνικού πόθου των Κυπρίων εκφράζει το γεγονός ότι ακόμη και τους τόμους των υπογραφών από το ενωτικό δημοψήφισμα του 1950,

στο οποίο οι Κύπριοι διατράνωσαν την επιθυμία τους για ένωση με τη μητέρα πατρίδα, δε βρέθηκε κανένας κυβερνητικός επίσημος στην Αθήνα για να τους παραλάβει από την κυπριακή πρεσβεία, από φόβο παρεξήγησης από τους Βρετανούς. Το ιλαροτραγικό αποτέλεσμα ήταν οι τόμοι των υπογραφούν να κατατεθούν τελικά στη Βουλή των Ελλήνων με την ελπίδα ευαισθητοποίηση των υπόλοιπων πολιτικών κομμάτων.

Υπό την πίεση της ελληνικής κοινής γνώμης ωστόσο, η οποία για μία ακόμη φορά υπέστη συστηματική εθνολαϊκιστική δημαγωγία για ένα άκρως συγκινησιακό εθνικού θέματος αλλά και την πεισματώδη άρνηση των Βρετανών να συζητήσουν οτιδήποτε αφορούσε την Κύπρο, θεωρώντας το ζήτημα «ανύπαρκτο», η ελληνική κυβέρνηση του πρώην στρατάρχη Αλεξάνδρου Παπάγου αποφάσισε το 1954 να εγγράψει το Κυπριακό στα προς συζήτηση θέματα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, ζητώντας αναγνώριση του αιτήματος της αυτοδιάθεσης των Κυπρίων και προκαλώντας μια ριζοσπαστικοποίηση της βρετανικής πλευράς στο θέμα, ενώ έφερε την Ελλάδα σε σύγκρουση με τους συμμάχους της στο NATO (Stefanidis, 1999: 229-284)

Η κίνηση αυτή ήταν εξ αρχής καταδικασμένη καθώς πραγματοποιήθηκε πριν από την εντυπωσιακή διεύρυνση του παγκόσμιου οργανισμού και την ένταξη σ' αυτόν δεκάδων πρώην αποικιών που υποστήριζαν ένθερμα το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης. Δυστυχώς, δεν υπήρχαν στον ΟΗΕ, στα μέσα της δεκαετίας του 1950, άνετες και φιλικές πλειοψηφίες υπέρ του αιτήματος της κυπριακής αυτοδιάθεσης, η οποία παρόλο που αντανακλούσε τον πόθο της συντριπτικής πλειονότητας των Ελληνοκυπρίων, τη δεδομένη στιγμή άστοχα παρουσιάστηκε με τη μορφή του αιτήματος της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα. Ενώ οι Βρετανοί ίσως να επιφύλασσαν διαφορετική αντιμετώπιση σε ένα αίτημα ανεξαρτητοποίησης, όπως συνέβη με άλλες αποικίες τους, δεν θα μπορούσαν ποτέ να συγκατανεύσουν στην παραχώρηση ενός τμήματος της επικράτειας τους σε μια ξένη επικράτεια όπως η Ελληνική. Το πόσο λανθασμένη ήταν η πολιτική διεθνοποίησης φαίνεται από το γεγονός ότι πολύ γρήγορα η Ελληνική κυβέρνηση άρχισε να υποστηρίζει ότι το πρόβλημα δεν ήταν διεθνές αλλά διμερές (Τερλεξής, 2004:107-213).

Τις επόμενες δεκαετίες συντελέστηκαν από Ελλαδίτες και Ελληνοκυπρίους και κατά τη γνώμη του γράφοντος εξακολουθούν να συντελούνται μέχρι σήμερα, επίσης ορισμένα βαρυσήμαντα λάθη στο Κυπριακό που προκάλεσαν την Κυπριακή

τραγωδία και εμπόδισαν την εξεύρεση μιας βιώσιμης και ρεαλιστικής λύσης στο κυπριακό πρόβλημα έκτοτε.

Προκειμένου να μην υπάρχουν παρερμηνείες και προκληθεί η εσφαλμένη εντύπωση ότι το Κυπριακό Πρόβλημα οφείλεται αποκλειστικά στις ευθύνες της ελληνικής πλευράς, θα πρέπει να γίνει μια έστω και επιφανειακή αναφορά στις ευθύνες ξένων δυνάμεων για την Κύπρο.

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1950 η Τουρκία σε συνεργασία με τμήματα της Τουρκοκυπριακής κοινότητας εφάρμοσε, όπως γνωρίζουμε σήμερα από τα αρχεία, παρά τα αδιαμφισβήτητα λάθη της Ελληνικής πλευράς απέναντι τους, μια αλυσιδωτή, προσχεδιασμένη πολιτική αδιαλλαξίας και απομόνωσης των Τουρκοκυπρίων από το υφιστάμενο πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό συγκείμενο του νησιού με στόχο την *de facto* διαίρεση των δύο κοινοτήτων και την μακροπρόθεσμη διχοτόμηση της Μεγαλονήσου (Richter, 2010: 97-99, Soulioti, 2006: 171-210). Η τουρκική κατοχή της βόρειας Κύπρου που διατηρείται μέχρι σήμερα, παρά τις δεκάδες των καταδικαστικών ψηφισμάτων και αποφάσεων του ΟΗΕ, με προφανή στόχο τη δημιουργία τετελεσμένων γεγονότων επιχειρείται να νομιμοποιηθεί σήμερα από την επιμονή της Τουρκίας να διατηρεί στρατεύματα στο νησί προβάλλοντας το γελοίο επιχείρημα της παροχής ασφάλειας στους Τουρκοκυπρίους. Και μόνο η εγγύτητα της Κύπρου με την Τουρκία σε αντίθεση με την απόσταση Ελλάδας-Κύπρου σε συνδυασμό με τις στρατιωτικές δυνατότητες Ελλάδας και Τουρκίας αρκούν για να αποδομήσουν γεωστρατηγικά το επιχείρημα αυτό.

Τεράστιες ευθύνες πρέπει να αποδοθούν στη Βρετανία. Προκειμένου να διατηρήσει το αναχρονιστικό αποικιακό καθεστώς στη δεκαετία του 1950, το Λονδίνο καλλιέργησε έντεχνα την ελληνοτουρκική αντιπαράθεση ανάμεσα στις δύο κοινότητες και τις δύο «μητέρες πατρίδες» (Soulioti, 2006: 171-172; Πολις, 1998: 33-34). Αφού επέβαλε το επαχθές και μοναδικό στην ιστορία του διεθνούς δικαίου καθεστώς των κυρίαρχων βρετανικών βάσεων, αδιαφόρησε κυνικά ως προς το ρόλο της ως εγγυήτριας δύναμης της ανεξαρτησίας και συνταγματικής ομαλότητας της Κύπρου, όπως αυτό εκφράστηκε στην απραξία της (μια στάση που έχει αποκληθεί σωστά *benign neglect*) απέναντι στο πραξικόπημα του Ιωαννίδη και στην τουρκική εισβολή το καλοκαίρι του 1974 αλλά και την παράνομη τουρκική κατοχή της Βόρειας Κύπρου έκτοτε (Mallinson, 2010: 15-36).

Οι ΗΠΑ φέρουν επίσης ποσοστό ευθύνης για την Κυπριακή τραγωδία, κυρίως για τις εξελίξεις του 1974, αν και όχι όσο τους αποδίδεται μέχρι τώρα. Η αμερικανική στάση δεν είναι μονοδιάστατη, καθώς, όπως γνωρίζουμε σήμερα (Mallinson, 2016; Ιγνατίου/Βενιζέλος, 2002) ο Υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ, Χένρι Κίσινγκερ, σε πολλές περιπτώσεις ενήργησε μόνος του αφήνοντας στο σκοτάδι τους στενούς του συνεργάτες, ενώ φαίνεται να γνώριζε τις επικείμενες εξελίξεις πολύ πριν εκδηλωθεί το πραξικόπημα του Ιωαννίδη με τη βοήθεια των παρακρατικών της ΕΟΚΑ Β΄ από ανθρώπους μέσα στην ίδια την οργάνωση. Τα κίνητρα των ενεργειών του παραμένουν ακόμα σκοτεινά. Γνωστή είναι σε κάθε περίπτωση η απέχθεια του για τον Μακάριο του οποίου η πολιτική θεωρούταν απειλή για τη συνοχή του δυτικού συνασπισμού στην ευαίσθητη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και από την οποία εκπορεύεται η μη απερίφραστη καταδίκη του πραξικοπήματος και φυσικά και η απουσία οποιασδήποτε προσπάθειας να αναχαιτιστεί η Τουρκική εισβολή. Το σενάριο της διχοτόμησης φαίνεται να ήταν ανεκτό από τις ΗΠΑ. Το μόνο που τις απασχολούσε έντονα και προσπάθησαν με κάθε τρόπο να αποτρέψουν ήταν μια ελληνοτουρκική αντιπαράθεση που θα αποδιάρθρωνε την νοτιοανατολική πτέρυγα της νατοϊκής συμμαχίας.

Ωστόσο, η απόδοση της πλήρους ευθύνης στην Ουάσιγκτον για την κυπριακή τραγωδία, λόγω της αμερικανικής πρωτοκαθεδρίας στο ΝΑΤΟ, είναι μάλλον άκαιρη. Το ΝΑΤΟ δεν θα μπορούσε ποτέ να αναλάβει δράση εκτός των ορίων δικαιοδοσίας του εναντίον μιας χώρας-μέλους του, της Τουρκίας, για να προστατέψει μια χώρα μη μέλους του ΝΑΤΟ που όλα τα προηγούμενα χρόνια είχε αρνηθεί πεισματικά να εισχωρήσει στο Βορειοατλαντικό Σύμφωνο και αντίθετα ήταν μέλος του Κινήματος των Αδεσμεύτων, και μάλιστα σε ηγετική θέση, που, ως γνωστόν, δεν διάκειτο φιλικά προς το δυτικό συνασπισμό. Η ίδια η εμπειρία εξάλλου αποδεικνύει πόσο εσφαλμένη είναι η θέση ότι οι Αμερικανοί προώθησαν τη διχοτόμηση, καθώς στις δεκαετίες που ακολούθησαν οι κατεχόμενες περιοχές ουδέποτε χρησιμοποιήθηκαν από το ΝΑΤΟ, ενώ η διαιώνιση του Κυπριακού ζητήματος αποτελεί ένα μόνιμο πρόβλημα για τη συνοχή της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας. Υπό την έννοια αυτή, η απόφαση του Κωνσταντίνου Καραμανλή να επιβάλει την αποχώρηση της Ελλάδας από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ το 1974, καθοριζόμενη από το συλλογικό θυμικό της ελληνικής κοινωνίας παρά από μια νηφάλια εκτίμηση των διεθνών παραμέτρων, ήταν, κατά τη γνώμη μας, μια μάλλον λανθασμένη απόφαση.

Η αντίληψη της νατοϊκής συνωμοσίας, η οποία επικράτησε στη συλλογική μνήμη σε Ελλάδα και Κύπρο ως αυταπόδεικτη αλήθεια παρά την έλλειψη πειστηρίων, πρέπει να αποδοθεί μάλλον σε φιλοσοβιετική προπαγάνδα, καθώς η Σοβιετική Ένωση υπήρξε ο κατεξοχήν ωφελημένος διεθνής δρων από την Τουρκική εισβολή που αποσταθεροποίησε ανεπανόρθωτα την νοτιοανατολική πτέρυγα του NATO. Και για το λόγο αυτό και παρά τις επανειλημμένες διακηρύξεις της ότι θα προστάτευε την ακεραιότητα και την ανεξαρτησία της Κυπριακής Δημοκρατίας δεν έπραξε τίποτα την κρίσιμη ώρα για να αποτρέψει την τραγωδία. Αντίθετα τα επόμενα χρόνια σύσφιξε έτι περαιτέρω τις σχέσεις της με την Τουρκία, ένα μέλος του NATO, προκαλώντας έναν ακόμη πονοκέφαλο στο δυτικό συνασπισμό (Δρουσιώτης, 2014: 194-200, 581-591).

Ανεξάρτητα, ωστόσο, από τις ευθύνες των ξένων δυνάμεων για τη σημερινή κατάσταση του κυπριακού προβλήματος υπάρχουν πολύ σοβαρές ευθύνες στην ελλαδική και ελληνοκυπριακή πλευρά.

Χωρίς αμφιβολία, ο ανισοβαρής και άδικος συμβιβασμός που έγινε με τις συμφωνίες Ζυρίχης και Λονδίνου (1959-60) εξασφάλισε για την Τουρκία και τους Τουρκοκυπρίους υπερβολικά προνόμια στο πλαίσιο της εκκολλαπτόμενης Κυπριακής Δημοκρατίας και παρήγαγε ένα άκρως προβληματικό σύνταγμα. Το Κυπριακό Σύνταγμα δεν προήλθε από την άσκηση του θεμελιακού δικαιώματος της ελεύθερης βούλησης του λαού αλλά υπήρξε αποτέλεσμα μιας συμφωνίας που υπεγράφη χωρίς τη συμμετοχή των Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων. Δεν υπήρξε καμιά συντακτική συνέλευση και κανενός είδους επικύρωση από τη Βουλή ή το κυπριακό λαό. Το Κυπριακό Σύνταγμα τέθηκε σε ισχύ με διάταγμα της Βρετανικής Κυβέρνησης, χωρίς ποτέ να τεθεί υπόψη του Κυπριακού Λαού ή των αιρετών εκπροσώπων του (Νικολάου, 2000: 31-35).

Η φιλοσοφία του αντιβαίνει τις θεμελιώδεις αρχές πολιτειακής οργάνωσης του δυτικού πολιτικού πολιτισμού. Η Βουλή δεν μπορεί, για παράδειγμα, καν να τροποποιεί τα άρθρα του συντάγματος, γεγονός που εγείρει ζητήματα δημοκρατικής νομιμοποίησης. Οι βασικές του διατάξεις βασίζονται στην αρχή της κοινοτικής αυτονομίας, καθώς και στη δυαδική αρχή. Στηρίζεται δηλαδή στην ισότιμη πολιτική λειτουργία δύο αριθμητικά άνισων κοινοτήτων, της ελληνικής και της τουρκικής, με τρόπο όμως που να δυσχεραίνει τη ρύθμιση και επίλυση των διαφορών ανάμεσα στις δύο κοινότητες. Βάσει των εν λόγω ρυθμίσεων η τουρκοκυπριακή μειονότητα αποκτούσε ενισχυμένα δικαιώματα αρνησικυρίας σε θέματα εξωτερικής πολιτικής,

ασφάλειας και άμυνας. Ο συμπροεδρικός χαρακτήρας της εκτελεστικής εξουσίας αποδείχτηκε γρήγορα εντελώς ανεφάρμοστος, καθώς ο Τούρκος αντιπρόεδρος ήταν εξοπλισμένος με το δικαίωμα οριστικής αρνησικυρίας που του εξασφάλιζε το άρθρο 57 του συντάγματος. Ο δικοινοτικός του χαρακτήρας προκάλεσε μια ασυνήθιστη κανονιστική πολυπλοκότητα, που επικαθόρισε τον τρόπο συγκρότησης και λειτουργίας όλων των συνταγματικών οργάνων, όπως την ύπαρξη χωριστών πλειοψηφιών μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων στη Βουλή των αντιπροσώπων για ορισμένα θέματα, τη δικοινοτική ισορροπία στο ανώτατο και συνταγματικό δικαστήριο, στα σώματα ασφαλείας και στους λεγόμενους ανεξάρτητους αξιωματούχους κτλ. (Salem, 1992: 117-125; Χατζηβασιλείου, 1998: 120-121; Αδαμίδης, 2004: 8-10).

Η εφαρμογή του συντάγματος αποδείχτηκε πολύ γρήγορα δυσχερής, καθώς παρουσιάστηκαν έντονες δυσλειτουργίες και προβλήματα που οδήγησαν τις δύο κοινότητες σε προστριβές και αντιθέσεις, οι οποίες εντάθηκαν την περίοδο 1963-64. Η απόφαση, εντούτοις, στις 30 Νοεμβρίου 1963 του πρώτου πρόεδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας, Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, να ζητήσει μονομερώς, και χωρίς προηγούμενη διαβούλευση με τους Τουρκοκυπρίους, να αναθεωρηθούν 13 σημεία του Συντάγματος, υποστηρίζοντας ότι η πράξη αυτή αποσκοπούσε στην αποδοτικότερη λειτουργία της κυβέρνησης, καθώς απάλειφαν σοβαρά νομικά εμπόδια στις διακοινοτικές σχέσεις, ήταν ένα κεφαλαιώδες λάθος. Ως γνωστόν, τα μέτρα αυτά απορρίφθηκαν αμέσως από την τουρκοκυπριακή πλευρά και στα τέλη του 1963 άρχισαν οι γνωστές δικοινοτικές συγκρούσεις, οι οποίες εντάθηκαν το 1964 με τον βομβαρδισμό του κυπριακού εδάφους από τουρκικά αεροπλάνα. Οι αναθεωρητικές ενέργειες του Μακαρίου, ο οποίος αποδείχτηκε ότι δεν πίστευε τη διευθέτηση της Ζυρίχης-Λονδίνου, αποτέλεσαν τη συγκεκριμένη στιγμή μια καλοδεχούμενη ευκαιρία για την Άγκυρα να προωθήσει την από καιρό σχεδιαζόμενη διχοτόμηση (Στεργίου-Richter, 2006: 350-353).

Μοιραίο λάθος υπήρξε η απόρριψη του Σχεδίου Άτσεσον το 1965 από την Ελληνική πλευρά (του πρώτου, καθώς το δεύτερο απορρίφθηκε και από την Άγκυρα) κυρίως με ευθύνη της Λευκωσίας και του Μακαρίου προσωπικά όπως και η γενικότερη νοοτροπία του Μακαρίου ότι ο χρόνος δούλευε υπέρ του και ότι μπορούσε να ελέγχει τους Τουρκοκυπρίους απόλυτα. Το πρώτο σχέδιο Άτσεσον προέβλεπε την εγκατάσταση τουρκικής βάσης κατά κυριαρχία σε ευρεία εδαφική

ζώνη στη χερσόνησο της Καρπασίας ίση με το 10%-11% του εδάφους του νησιού ως αντάλλαγμα για την ένωση του υπολοίπου της Κύπρου με την Ελλάδα. Για τους Τουρκοκύπριους που δεν θα μετέβαιναν στην τουρκική ζώνη προβλεπόταν εκτεταμένη αυτοδιοίκηση σε καντόνια εντός της ελληνικής ζώνης. Το δεύτερο σχέδιο Άτσεσον προέβλεπε την παραχώρηση βάσης ίσης με το 5% του εδάφους της Κύπρου στην Τουρκία, αυτή τη φορά υπό καθεστώς εκμίσθωσης για 50 έτη. Τα δικαιώματα αυτοδιοίκησης των Τουρκοκυπρίων εμφανίζονταν κατά τι μειωμένα σε αυτή τη δεύτερη εκδοχή (Ριζάς, 2000).

Καταστροφικά λανθασμένη ήταν η πολιτική της χούντας από την πρώτη ημέρα κατάληψης της εξουσίας στην Αθήνα από τους Συνταγματάρχες εναντίον του Μακαρίου, τον οποίο στιγματίσαν ως «εθνοπροδότη», οργανώνοντας την τρομοκρατική δραστηριότητα της ΕΟΚΑ Β΄, σχεδιάζοντας δολοφονικές απόπειρες εναντίον του και διχάζοντας τους Ελληνοκυπρίους (Ριζάς, 2000). Η πολιτική αυτή κορυφώθηκε ως γνωστόν το καλοκαίρι του 1974, με το πραξικόπημα του Ιωαννίδη εναντίον του Μακαρίου που άνοιξε την κερκόπορτα της τουρκικής εισβολής (Fouskas, 2001: 98-127).

Τα λάθη, κατά τη γνώμη μας, συνεχίσθηκαν και μετά την κυπριακή τραγωδία το καλοκαίρι του 1974 έως σήμερα, καθώς καμιά ελληνοκυπριακή ηγεσία δεν μπόρεσε να αξιολογήσει σωστά την κατάσταση που δημιουργήθηκε στο νησί μετά το *annus mirabilis*. Η κατάκτηση της Βόρειας Κύπρου από τους Τούρκους διαφοροποιείται σημαντικά από όλες τις κατακτήσεις που έχει υποστεί η πολύπαθη νήσος στο διάβα της ιστορίας. Για πρώτη φορά το νησί διχοτομήθηκε *de facto* το 1974 σε δύο αμιγώς εθνικά περιοχές μετά την επώδυνη ανταλλαγή πληθυσμών. Το κατεχόμενο τμήμα έμελλε τις επόμενες δεκαετίες να υποστεί μια ακόμα εθνική αλλοίωση λόγω των Τούρκων εποίκων που μεταφέρθηκαν παράνομα στο νησί και της μετανάστευσης του μεγαλύτερου τμήματος των Τουρκοκυπρίων στο εξωτερικό (Hatay, 2017: 15-24; Στεργίου, 2012: 55-78).

Πέραν αυτού, κυρίως λόγω της πολιτικής της Τουρκίας, αλλά και μιας περιφρονητικής στάσης προς τους Τουρκοκύπριους που ανιχνεύεται σε σημαντική μερίδα Ελληνοκυπρίων, κυρίως των νεότερων γενεών, οι δύο κοινότητες βρίσκονται σε διαδρομή προϊούσας αποξένωσης. Τόσο η ελλαδίτικη, όσο και η ελληνοκυπριακή πλευρά επιμένουν παρόλ'αυτά εδώ και δεκαετίες να υποστηρίζουν στις διαπραγματεύσεις τη λύση της ομοσπονδιακής, ενοποιημένης, Κύπρου, μια επιλογή

που ανάγεται, ως γνωστόν, στα τέλη της δεκαετίας του 1970 και στις λεγόμενες υψηλές συμφωνίες Μακαρίου-Ντενκτάς του 1977, που επαναβεβαιώθηκαν από το διάδοχο του Μακαρίου στην προεδρία της Κυπριακής Δημοκρατίας Σπύρο Κυπριανού το 1979 (Palley, 2006: 67-71).

Οι συγκεκριμένες συμφωνίες είναι και τα μόνα επίσημα κείμενα που βρίσκονται, μετά την εγκατάλειψη ή καταψήφιση των άλλων σχεδίων που έχουν προταθεί μέχρι σήμερα, σε ισχύ. Πρόκειται για την ακρίβεια για το στόχο της δημιουργίας μιας διζωνικής, δικοινοτικής ομοσπονδίας με ενιαία νομική προσωπικότητα στη διεθνή σκηνή, μία κρατική κυριαρχία και μία ιθαγένεια. Ο συγκεκριμένος στόχος έχει γίνει δεκτός και από όλες ανεξαιρέτως τις ελληνικές κυβερνήσεις και τους περισσότερους διεθνείς οργανισμούς και θεσμούς που εμπλέκονται ή έχουν εμπλακεί έμμεσα ή άμεσα στις μακροχρόνιες, βασανιστικές προσπάθειες επίλυσης του ζητήματος από τη δεκαετία του 1970 μέχρι τώρα, όπως διαφαίνεται με ενάργεια και από τα σχετικά ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ και τα διάφορα σχέδια επίλυσης του Κυπριακού που κατά καιρούς έχουν προταθεί από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών. Κατ' επανάληψη επίσης όλες σχεδόν οι πολιτικές δυνάμεις του νησιού έχουν υπογραμμίσει ότι η διζωνική δικοινοτική ομοσπονδία είναι στρατηγικός μονόδρομος, και ότι δεν υπάρχει εναλλακτική επιλογή.

Αν και δεν υπάρχει τυπικό ομοσπονδιακό μοντέλο που να εφαρμόζεται ομοιόμορφα σε όλα τα κράτη που διάλεξαν τη συγκεκριμένη πολιτειακή δομή, η λύση της ομοσπονδιοποίησης θεωρήθηκε πιο πρόσφορη για την περίπτωση της Κύπρου για μια σειρά από ιστορικούς, πολιτικούς και εθνικούς λόγους, αλλά κυρίως λόγω της πεισματικής άρνησης της ηγεσίας της τουρκοκυπριακής κοινότητας να συνυπάρξει κάτω από ενιαία πολιτική διοίκηση με την ελληνοκυπριακή.

Κατά τη γνώμη μας η εν λόγω λύση είναι, ωστόσο, μη ενδεδειγμένη για την περίπτωση της Κύπρου και μετά βεβαιότητας όχι η απαρχή μιας βιώσιμης λύσης του κυπριακού προβλήματος, αλλά αντίθετα η αφετηρία μιας εξέλιξης που σταδιακά θα υπονομεύσει όλα τα μέχρι σήμερα πολιτικά, εθνικά, οικονομικά και κοινωνικά κεκτημένα της ελληνοκυπριακής κοινότητας που έχουν επιτευχθεί στο πλαίσιο της κυπριακής δημοκρατίας.

Το Ψευδοκράτος δεν αποτελείται πλέον, λόγω των τετελεσμένων που δημιούργησε η Άγκυρα κατά παράβαση του διεθνούς δικαίου όλες τις προηγούμενες δεκαετίες, στην πλειοψηφία του από Τουρκοκυπρίους, ανθρώπους δηλαδή με

συγγενή πολιτιστικά και εθνοτικά χαρακτηριστικά με τους Ελληνοκυπρίους αλλά, στην πλειοψηφία του από αλλότριους πολιτισμικά πολίτες.

Αυτό όμως που κυρίως απάδει στην Κύπρο, αν και θεωρείται θεμελιώδες συστατικό στοιχείο κάθε ομόσπονδου μοντέλου κρατικής οργάνωσης, είναι κατά βάση η βούληση των δύο λαών να συνυπάρξουν. Αυτό αφορά τόσο τον ετερόκλητο λαό των Κατεχόμενων, λόγω της εξόφθαλμης ποδηγέτησης του πολιτικού, οικονομικού και κοινωνικού γίνεσθαι από την Τουρκία, όσο και στους Ελληνοκύπριους που ζουν στις ελεύθερες περιοχές, εξαιτίας ποικίλων παραγόντων, οικονομικών, κοινωνικών, πολιτιστικών και άλλων. Παρά την ύπαρξη εξαιρετικά μικρών μειοψηφιών και στις δύο κοινωνίες, που πραγματικά δεν σταμάτησαν ποτέ να επιδιώκουν και να καλλιεργούν τη δυνατότητα συμβίωσης των δύο κοινοτήτων σε μια ειλικρινή και ισότιμη βάση, αυτό που κάποιοι μελετητές του Κυπριακού περιγράφουν ως μια κοινή πολυεθνική και πολυπολιτισμική Κύπρο σε ομοσπονδιακή βάση με γνώμονα την κοινή, υπερεθνική, λαϊκή βούληση, η συντριπτική πλειονότητα και στις δύο κοινωνίες έχει άλλες προσλαμβάνουσες. Πιστεύει ανομολόγητα ότι θα χάσει πολύ περισσότερα από αυτά που θα κερδίσει, αν αναγκαστεί να συμβιώσει με την άλλη, είτε αυτό μεταφράζεται σε οικονομική ευημερία είτε σε αξιώματα είτε σε οτιδήποτε άλλο. Η ελεύθερη διακίνηση ανθρώπων μεταξύ των δύο περιοχών που ισχύει από το 2003 κάθε άλλο παρά γεφύρωσε το υφιστάμενο χάσμα.

Η έλλειψη βούλησης για την εθελοντική συμμετοχή των δύο κοινοτήτων στο ενιαίο κράτος, συστατική προϋπόθεση κάθε σύγχρονης, δημοκρατικής πολιτικής οντότητας, είναι από μόνη της αρκετή για να υπονομεύσει κάθε απόπειρα πολιτικής συνύπαρξης, πόσο μάλλον ενός τέτοιου σύνθετου και πολυδαίδαλου επιχειρήματος, το οποίο μάλιστα, όπως σχεδιάζεται σε ομοσπονδιακή βάση, προϋποθέτει ισχυρή πολιτική και κοινωνική συναίνεση (Στεργίου, 2012: 129-140; Michael, 2015: 237-238).

Αξίζει να αναφερθεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα για να καταστεί σαφές το πόσο βαθιά είναι δυσπιστία ανάμεσα στις δύο πλευρές και το πόσο μακριά από την εγκαθίδρυση της υποτιθέμενης προτεινόμενης λύσης κινούνται οι διαπραγματεύσεις. Σύμφωνα με τις επίσημες δηλώσεις των πολιτικών αρχηγών, Ακιντζί και Αναστασιάδη, που συμμετείχαν στον τελευταίο γύρο διαπραγματεύσεων που διήρκεσαν 18 μήνες και κατέληξαν σε αδιέξοδο στη τελική συνάντηση του στο Mont Pelerin στο τέλος του 2016, η βασική διαφωνία ήταν οι ρυθμίσεις στο εδαφικό (Press and Information Office of the Republic of Cyprus, 2016). Αργότερα, το 2017, όταν οι

διαπραγματεύσεις επαναλήφθηκαν στο Ελβετικό θέρετρο Crans Montana, προστέθηκε και το πρόβλημα των εγγυήσεων ως ανυπέρβλητη δυσκολία. Και εδώ προκύπτει το εύλογο ερώτημα. Σε ποιο ομοσπονδιακό κράτος του κόσμου θα μπορούσαν εδαφικές διευθετήσεις μεταξύ κρατιδίων να αποτελούν δομικό πρόβλημα για τη συνοχή του. Στη περίπτωση της Κύπρου το πρόβλημα συνδέεται βέβαια με την επιστροφή προσφύγων και το περιουσιακό. Αλλά και πάλι στο πλαίσιο ενός ομοσπονδιακού κράτους τέτοια ζητήματα επιλύονται από Συνταγματικό Δικαστήριο ή από άλλα κοινά πολιτειακά όργανα και δεν αποτελούν σε καμμία περίπτωση αντικείμενο μιας διεθνούς συμφωνίας, η οποία ως συστατικό κείμενο δημιουργίας ενός υποκειμένου διεθνούς δικαίου με κρατική οργάνωση χαρακτηρίζει συνομοσπονδία, συνεταιρισμό δύο κρατών δηλαδή, και όχι ομοσπονδία.

Παρόλαυτα, η λύση της εγκαθίδρυσης ενός ομοσπονδιακού μοντέλου θεωρείται διακηρυκτικά τουλάχιστον, με ελάχιστες εξαιρέσεις¹, ακόμα ιερή και επισήμως τουλάχιστον κανένας δεν αποτολμά να την εγκαταλείψει γιατί κινδυνεύει να κατηγορηθεί ότι εγκατέλειψε μια πολιτική δεκαετιών που χάραξε ο πρόεδρος Μακάριος και αποτυπώθηκε σε σειρά ψηφισμάτων και αποφάσεων του ΟΗΕ. Και μόνο το γεγονός όμως ότι μιλάμε για μια πολιτική δεκαετιών, όταν έχουμε τα υφιστάμενα αποτελέσματα, θα ήταν, εντούτοις, ίσως αρκετό για την αποτίμηση της αποτελεσματικότητας της μέχρι τώρα ακολουθούμενης πολιτικής. Θα αρκούσε επίσης η υπόμνηση των μέχρι τώρα σχεδίων λύσης που κατατέθηκαν από πλευράς ΟΗΕ για να προσδιορίσει κανείς τις αναμονές από μια εμπλοκή του διεθνούς παράγοντα στο μέλλον. Αντ' αυτού θα έπρεπε επομένως να προωθηθεί μια άλλη λύση, βιώσιμη, πραγματιστική που θα λάμβανε υπόψη τις υφιστάμενες πραγματικότητες στο νησί και θα διασφάλιζε όχι μόνο τα συμφέροντα του Κυπριακού ελληνισμού αλλά και την ίδια την επιβίωση του. Αλλά αυτό είναι μια άλλη ιστορία.

---

¹ Μια εξαίρεση αποτελεί ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου που εισηγήθηκε λύση δύο κρατών και ο Νικόλας Παπαδόπουλος, Πρόεδρος του ΔΗΚΟ που κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας για τις προεκλογικές εκλογές του Φεβρουαρίου 2018 απέρριψε το Ομοσπονδιακό μοντέλο. Βλ. *Πολίτης News*, 28.11.2017, "Λύση δυο κρατών εισηγείται ο Αρχιεπίσκοπος".

Βιβλιογραφία

- Αδαμίδης, Μ. (2004). *Σύνταγμα της Δημοκρατίας της Κύπρου*. Λευκωσία: εκδόσεις επιφανίου.
- Δρουσιώτης, Μ. (2014). *Κύπρος 1974-1977. Η εισβολή και οι μεγάλες δυνάμεις. Η realpolitik των ΗΠΑ και το διπλό παιχνίδι της ΕΣΣΔ*. Λευκωσία: εκδ. Αλφάδι
- Fouskas, V. (2001), “Reflections on the Cyprus Issue and the Turkish Invasions of 1974”, *Mediterranean Quarterly* 12:3, pp. 98-127
- Hatay, M. (2017), *Population and Politics in North Cyprus. An overview of the ethno-demography of north Cyprus in the light of the 2011 census*. Joint Publication by PRIO Cyprus Centre and Friedrich-Ebert-Stiftung Report 2.
- Mallinson, W. (2010). *Partition through foreign Aggression. The Case of Turkey in Cyprus*. Minnesota Mediterranean and East European Monographs. Mineapolis-Minnesota: University of Minnesota.
- Mallinson, W. (2016). *Kissinger and the Invasion of Cyprus Diplomacy in the Eastern Mediterranean*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- Michael, E. (2015). *Peacemaking Strategies in Cyprus. In search of lasting peace*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.

- Νικολάου, Η. (2000). *Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων και της κατανομής αρμοδιοτήτων των οργάνων του κράτους στην Κύπρο. Η συνταγματική ρύθμιση, η εξέλιξη και το δίκαιο της ανάγκης*. Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα.
- Πανταζής Τ. (2004). *Διπλωματία και Πολιτική του Κυπριακού. Ανατομία ενός λάθους*. Αθήνα: εκδ. κέδρος.
- Palley, Claire (2006), *Μια παταγώδης αποτυχία των διεθνών σχέσεων. Η αποστολή καλών υπηρεσιών του Γενικού Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών στην Κύπρο, 1999-2004*. Αθήνα: Λιβάνης
- Πόλλις, Α. (1998). Η κοινωνική κατασκευή της εθνοτικότητας και της εθνικότητας. Η περίπτωση της Κύπρου. *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 28, σσ. 25-43.
- Press and Information Office of the Republic of Cyprus (24 November, 2016). *Cyprus Fact Sheet. Political Developments*. Nicosia-Cyprus.
- Salem, N. (1992). The Constitution of 1960 and its Failure. In: N. Salem (ed.), *Cyprus. A regional Conflict and its resolution*. Ottawa: St. Martin's Press, pp. 117-125.
- Richter, H. (2010). *Kurze Geschichte des Modernen Zyperns 1878-2009*. Wiesbaden: Franz Phillipp Rutzen Verlag.
- Ριζάς, Σ. (2000). Η Κυπριακή Κρίση και το Σχέδιο Acheson (1963-1964). Στο: Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας (επιμ.), *1949-1967 Η εκρηκτική Εικοσαετία*. Επιστημονικό Συμπόσιο. Αθήνα, σσ. 205-215.
- Ριζάς, Σ., (2002), *Οι Ηνωμένες Πολιτείες, η δικτατορία των Συνταγματαρχών και το κυπριακό ζήτημα 1967-1974*, Αθήνα: Πατάκης.
- Soulioti, S. (2006). *Fettered Independence. Cyprus, 1878-1964*. Minnesota Mediterranean and East European Monographs. Minneapolis-Minnesota: University of Minnesota.
- Stefanidis, I. (1999). *Isle of discord. Nationalism, Imperialism and the making of the Cyprus Problem*. New York: New York University Press.
- Στεργίου, Α. και Richter, Η. (2006). Η Κύπρος κατά τα κρίσιμα έτη 1963-1964. Στο: Ανδρέας Στεργίου-Heinz Richter (επιμ.), *Το Κυπριακό με το Βλέμμα των Ξένων*. Αθήνα: Ροές, σσ. 350-364.
- Στεργίου, Α. (2012). *Κυπριακό: Η Λύση των δύο κρατών. Το Γερμανικό Παράδειγμα*. Αθήνα: εκδόσεις Κων. Τουρίκη.
- Χατζηβασιλείου, Ε. (1998). *Το Κυπριακό Ζήτημα, 1878-1960. Η Συνταγματική Πτυχή*. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.